

“ГЛОБАЛНО ПРОУЧВАНЕ НА ТЮТЮНОПУШЕНЕТО ПРИ МЛАДИТЕ ХОРА” БЪЛГАРИЯ

**– РЕЗУЛТАТИ И ДИНАМИКА НА
ОСНОВНИТЕ ИНДИКАТОРИ ЗА
ТЮТЮНОПУШЕНЕТО
СРЕД БЪЛГАРСКИТЕ УЧЕНИЦИ**

В глобален мащаб, тютюнопушенето е една от доказаните водещи, предотвратими причини за болестност и смъртност.

Тютюнът е единствената законно продавана потребителска стока, която убива почти половината от тези, които я употребяват.

По данни на СЗО, всяка година в света от заболявания, свързани с тютюнопушене, преждевременно умират повече от 5.6 милиона души, като 1 на всеки 8 смъртни случая в популацията на възраст 30 и повече години е предизвикан от тютюнопушене.

Очаква се към 2030 г смъртността да достигне 8 милиона души годишно. Ако тенденцията се запази, през 21 век тютюнопушенето ще стане причина за смъртта на 1 милиард души. По предварителни преценки, повече от 80% от тези умираания ще бъдат отчетени в страните с нисък и среден доход.

За да бъде постигнато намаляване на заболяемостта и смъртността, свързани с употребата на тютюн, важен приоритет на общественото здравеопазване трябва да стане превенцията на тютюнопушенето сред подрастващите, което е и абсолютно задължителен елемент от всяко по-мащабно усилие за предотвратяване на тютюнопушенето въобще.

Въпреки вече установените негативни последици за здравето и нарасналата обществена осведоменост за заболяванията, предизвиквани от тютюнопушенето, употребата на тютюневи изделия все още е широко разпространена.

По данни на СЗО, общият брой пушачи в света достига 1.3 милиарда, 250 милиона от които – под 18-годишна възраст.

В този контекст Глобалното проучване на тютюнопушенето при учениците (GYTS), като част от Глобалната система за проследяване на тютюнопушенето (GTSS), е световен стандарт за системен мониторинг на употребата на тютюн (бездимен и за пушене) при учениците, както и на някои ключови индикатори за контрол на тютюнопушенето.

GYTS е национално-представително проучване на 13 – 15 –годишни ученици и е разработено за получаване на профилни оценки за всяка страна.

GYTS използва стандартизиран базов въпросник, двустепенна извадка и процедура за събиране на данни.

Така се изпълняват задълженията по Рамковата конвенция за контрол на тютюнопушенето на СЗО (FCTC) за набиране на данни, съпоставими по и между страните.

GYTS – Основни теми на въпросника

- **Разпространение**
- **Отказване от цигарите**
- **Пасивно тютюнопушете**
- **Достъпност на тютюневите изделия и начини за снабдяване с цигари**
- **Познания и нагласи**
- **Програми за превенция на тютюнопушенето, базирани в училищата**
- **Медийни послания и реклама**

GYTS, България, е анкетно проучване, проведено през 2002, 2008 и 2015 г. в училищата, сред национално представителна извадка от ученици, обучаващи се в 7, 8 и 9 клас (13-15 г).

ИЗВАДКА

МОДЕЛ НА ДВУЕТАПНО ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ИЗВАДКАТА

➤ ПЪРВИ ЕТАП

- избор на училища пропорционално на големината на приема в тях

➤ ВТОРИ ЕТАП

- случаен подбор на класове във вече избраните за участие в GYTS училища**
- всички ученици от тези класове взимат участие в проучването**

GYTS – Обхват на 3-те етапа на проучването

GYTS България 2002

**Обхванати са 2,167 ученици - 91% от
предварително подбраната извадка**

GYTS България 2008

**Обхванати са 3,587 деца от 4,108 ученици,
включени в предварително подбраната извадка -
87.32%**

GYTS България 2015

**Обхванати са 4042 деца от 4702 ученици, включени
в предварително подбраната извадка - 86.00%**

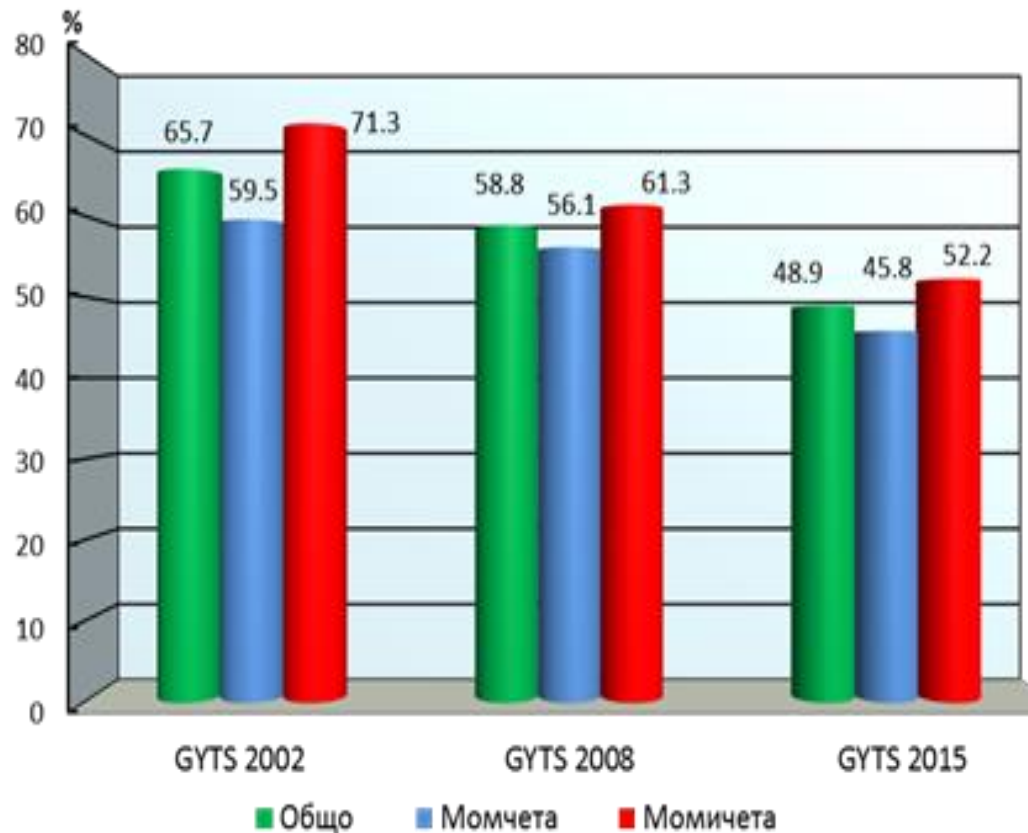

В България Глобалното проучване на тютюнопушенето при младите хора се провежда от НЦОЗА през 2002, 2008 и 2015 г. Представеният сравнителният анализ на данните от трите етапа на проучването на основните показатели за употребата на тютюневи изделия и нейните детерминанти, осигуряват актуална и единствена по рода си информация за динамиката на това явление сред българските ученици на възраст 13-15 години.

Експериментиране с цигари

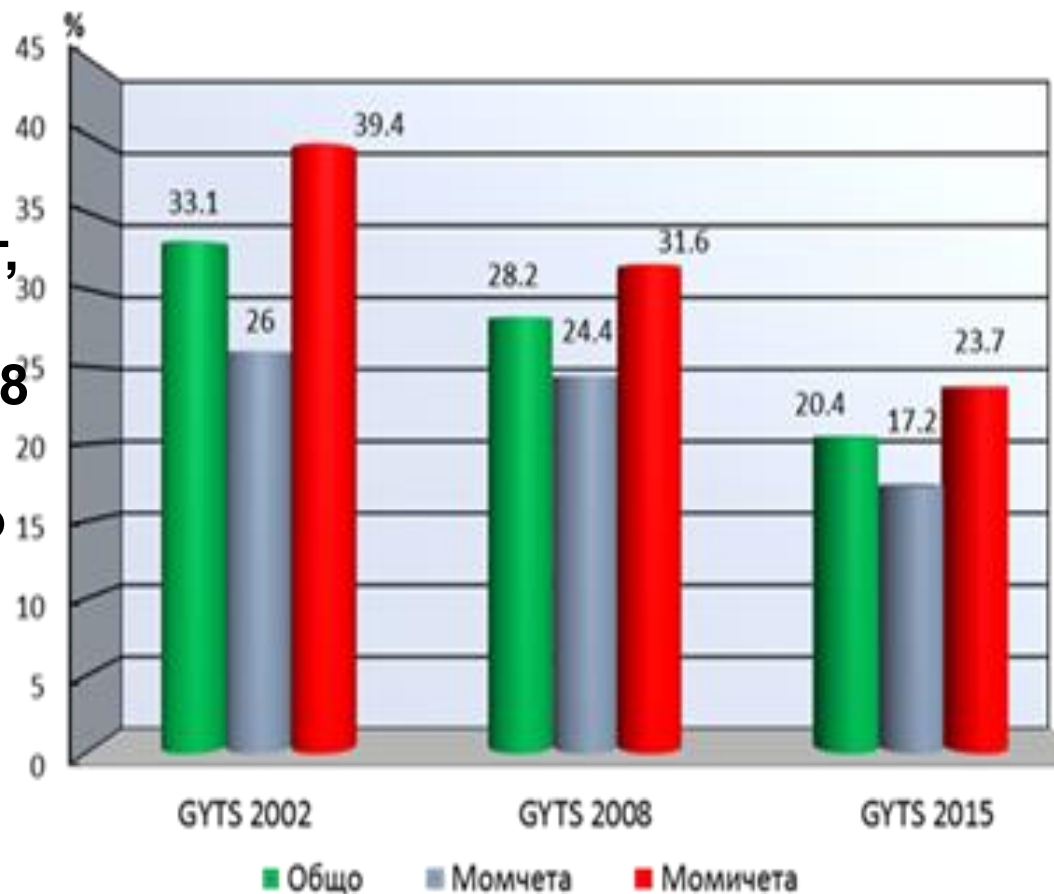
И през трите етапа на проучването се оформя стабилна обща низходяща тенденция – в рамките на 14 години броят на експериментиралите с цигари е намалял с 16.8%, като най-голям, от около 10 пункта е спадът през 2015 г, когато по-малко от половината ученици са опитвали цигара (48.9%).

Настоящи пушачи на цигари

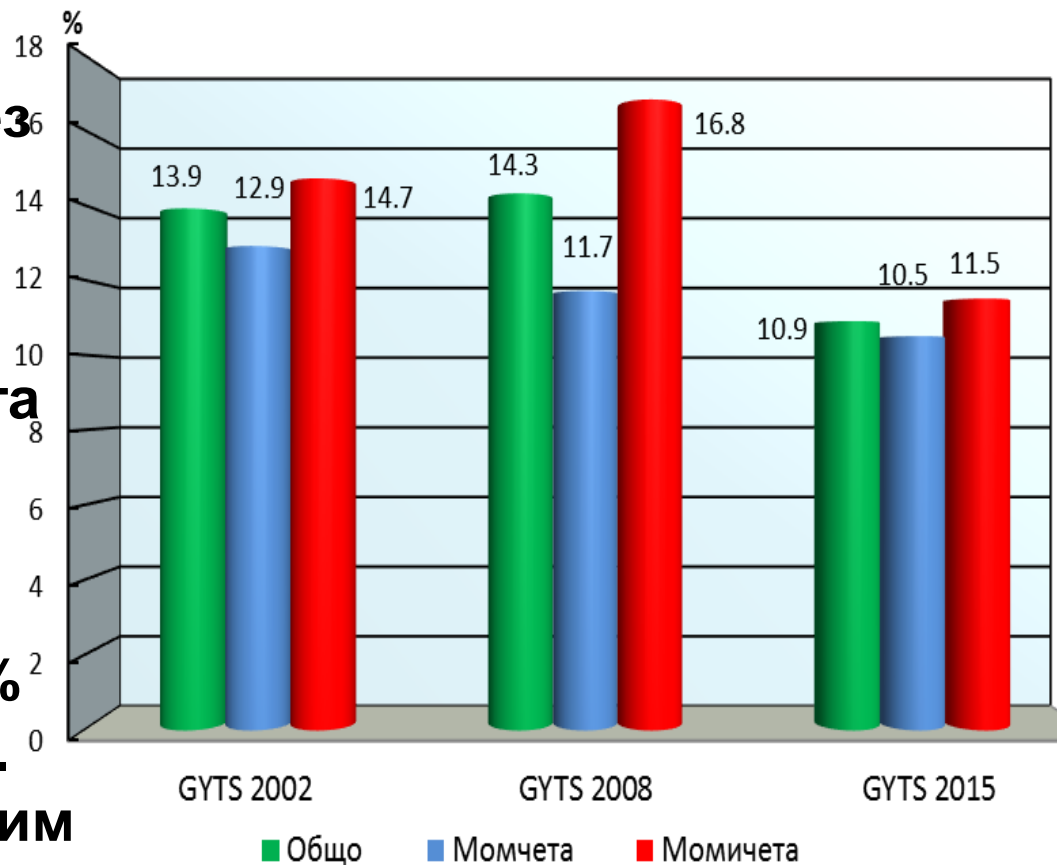
Статистически значимият спад в общия дял настоящи пушачи на цигари в 14-годишна динамика от 33.1% през 2002 г до 20.4% през 2015 г, се дължи на изразения спад на броят им през 2008 г. в сравнение с 2002 и намалението само с около 0.8 % между двата последни етапа (от 28.2% през 2008 г до 27.4 % през 2015 г), по изразено сред момичетата. През 2015 г. значимите разлики по пол, открити през 2002 и 2008 гг изчезват

Регулярни, ежедневни пушачи на цигари

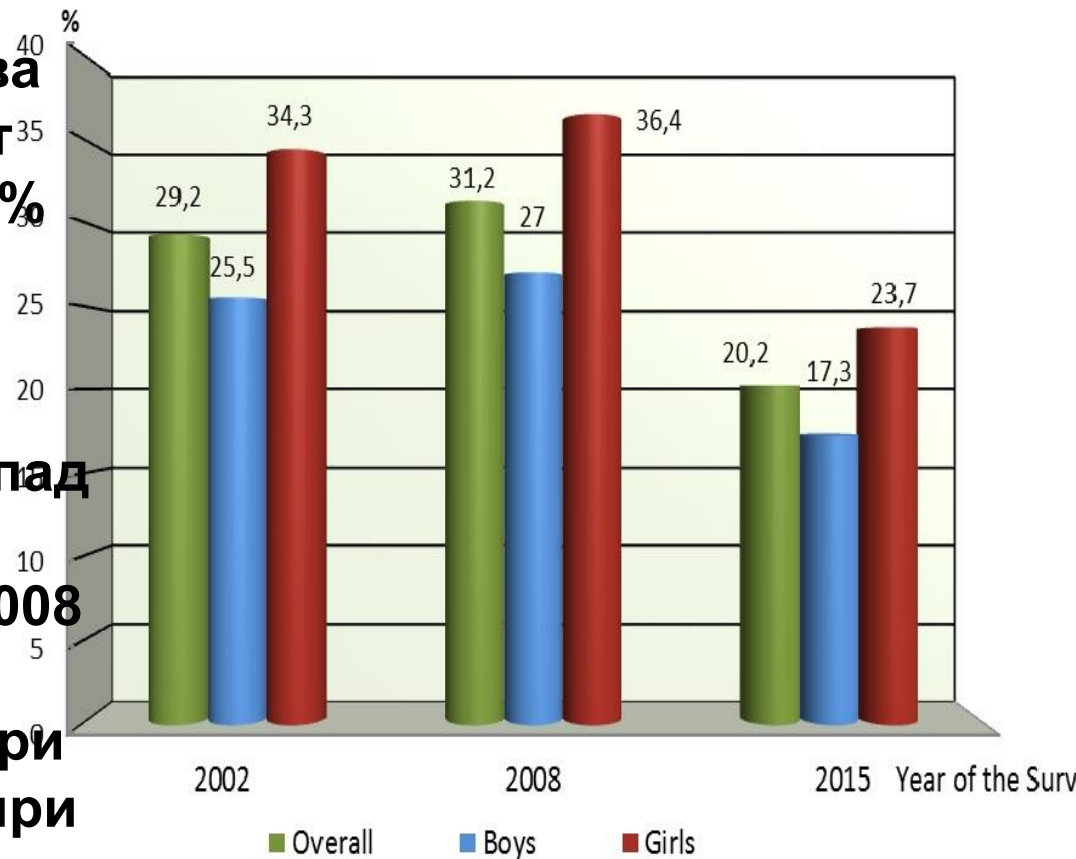
Броят на учениците пушили 20 или повече дни в месеца не показва значителна промяна през трите етапа на изследването – момчетата превалят незначимо над момчетата регулярни пушачи през първите два етапа – съответно 14.1% срещу 12.9% през 2002 г и 16.8% срещу 11.7% през 2008 г. През 2015 г резултатите им са близки – 11.5% момчета и 10.5% момчета.

Индикатор за възприемчивост (склонност към пропушване)

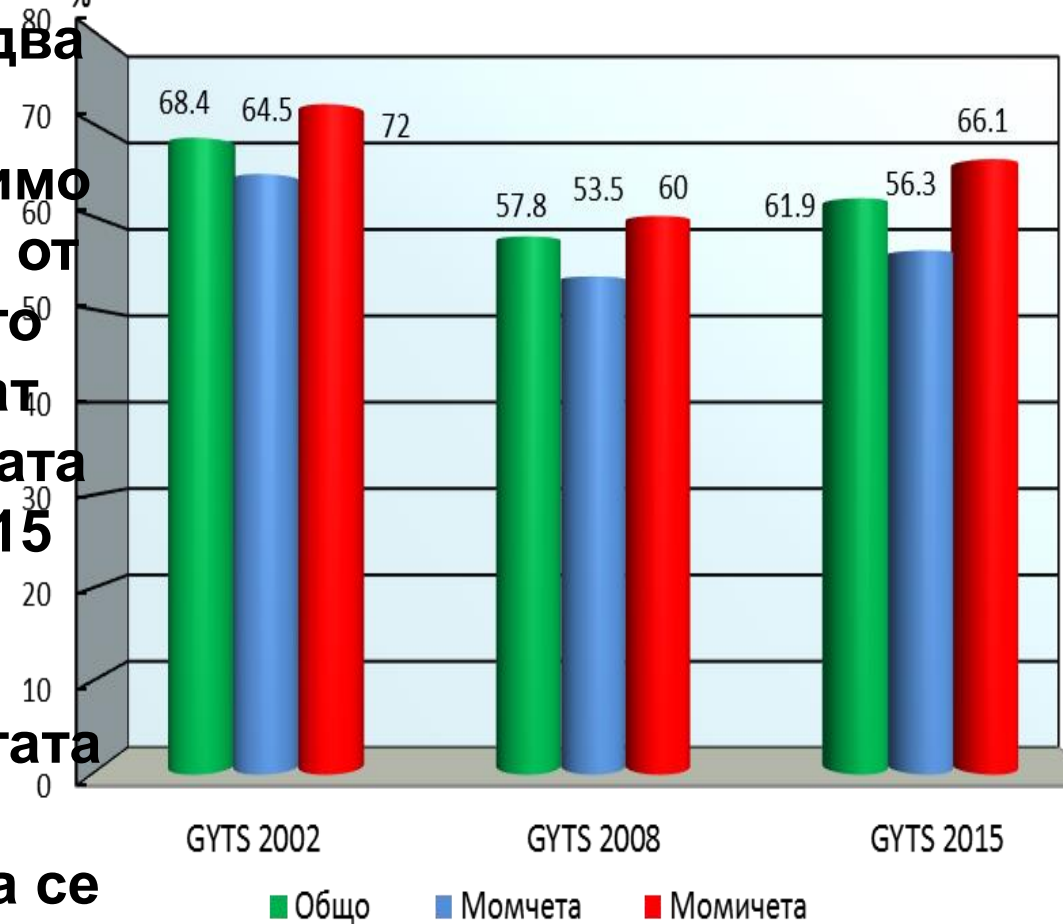
При индикатора за възприемчивост през първите два етапа на проучването се наблюдава възходяща тенденция - от 29.2 % през 2002 г на 31.2 % през 2008 г от учениците непушачи, са склонни да пропушат в бъдеще. Наблюдаваният значим спад в индикатора за възприемчивост между 2008 г и 2015 г, се дължи на низходяща тенденция и при двата пола – с 10 пункта при момчетата и с 12.7 пункта при момичета.

Отказване - опитали да откажат пушенето през последните 12 месеца

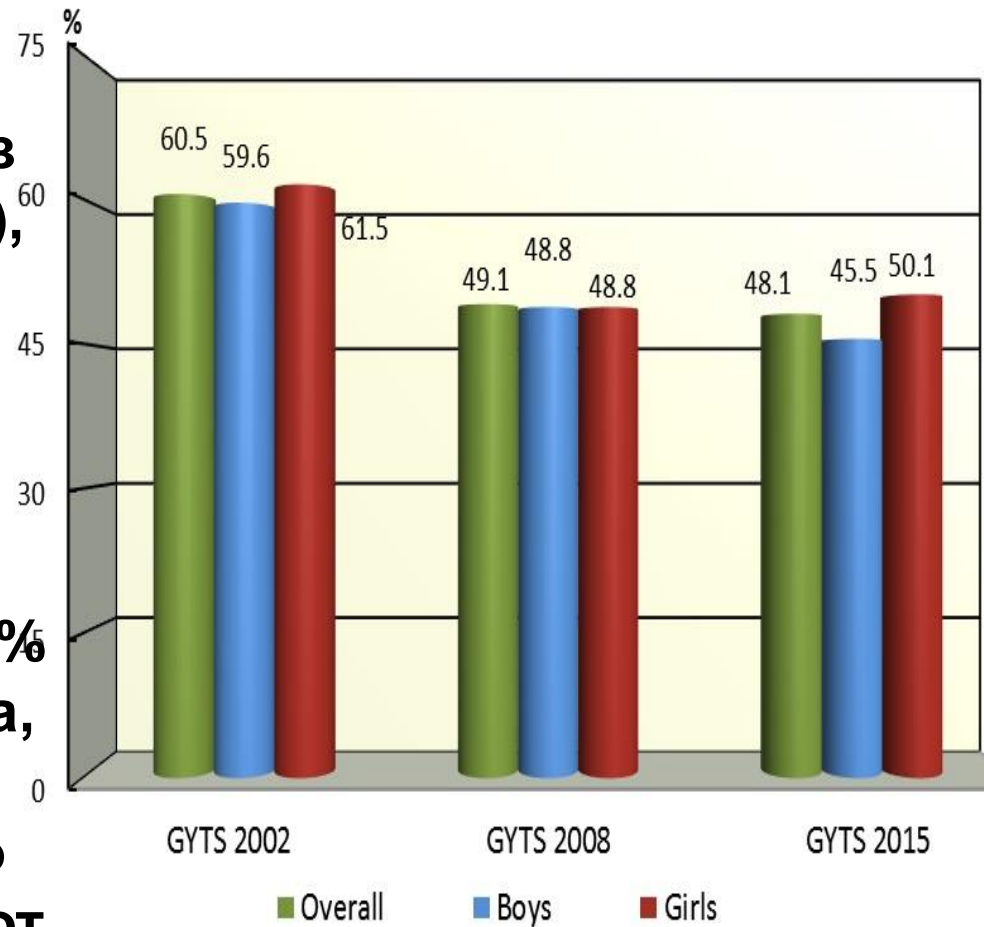
След забележим, спад от 10 пункта между първите два етапа на проучването, наблюдаваното незначимо повишение от около 4% от общия дял на тези, които са се опитали да откажат пушенето през последната година между 2008 и 2015 (от 57.8 % до 61.9%) се дължи най-вече на промените при момичетата – от 60.0 % на 66.1% нарастват тези, които са се опитали да се откажат през последните 12 месеца

Отказване - желаещи да откажат цигарите

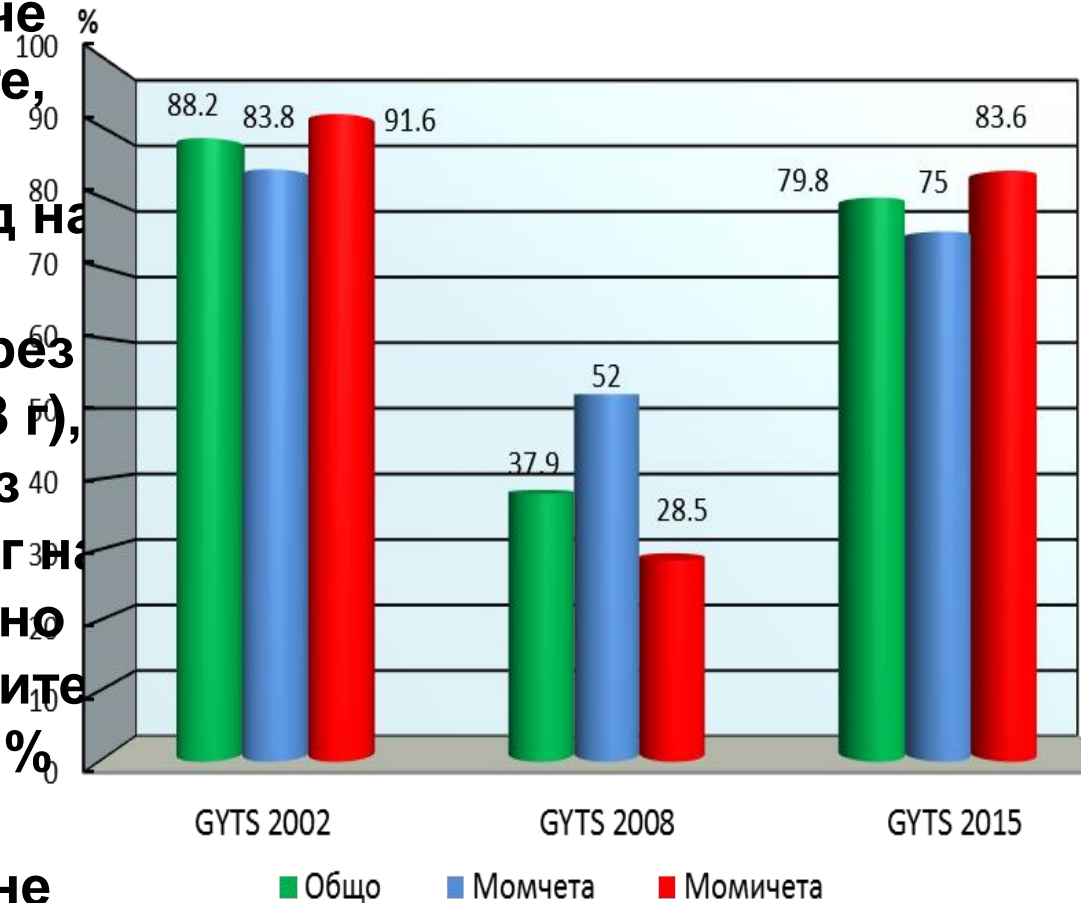
След подобен незначим над 10-пунктов спад през първите два етапа на проучването (от 60.6 % през 2002 г на 49.1 % през 2008 г), промените през шестте години до третия етап се изразяват в незначимо намаление в общия дял на желаещите да се откажат – от 49.1% през 2008 г на 48.1% през 2015 г. При момичетата, обаче, тенденцията се обръща и този дял леко, но незначимо, се повишава – от 48.8% през 2008 г до 50.1% през 2015 г

Отказване - смятат, че могат да откажат цигарите, когато поискат

Една твърде противоречива тенденция се наблюдава сред тези, които смятат, че могат да откажат цигарите, когато поискат). След значим, почти двоен спад на първите два етапа от проучването (от 88.2 % през 2002 г на 37.9 % през 2008 г), делът им се удвоява през 2015 (от 37.9 % през 2008 г на 79.8% през 2015 г). Особено впечатляващи са промените при момичетата – от 91.6 % през 2002 г на 28.5% през 2008 г и отново нарастване до 83.6 % през 2015 г.

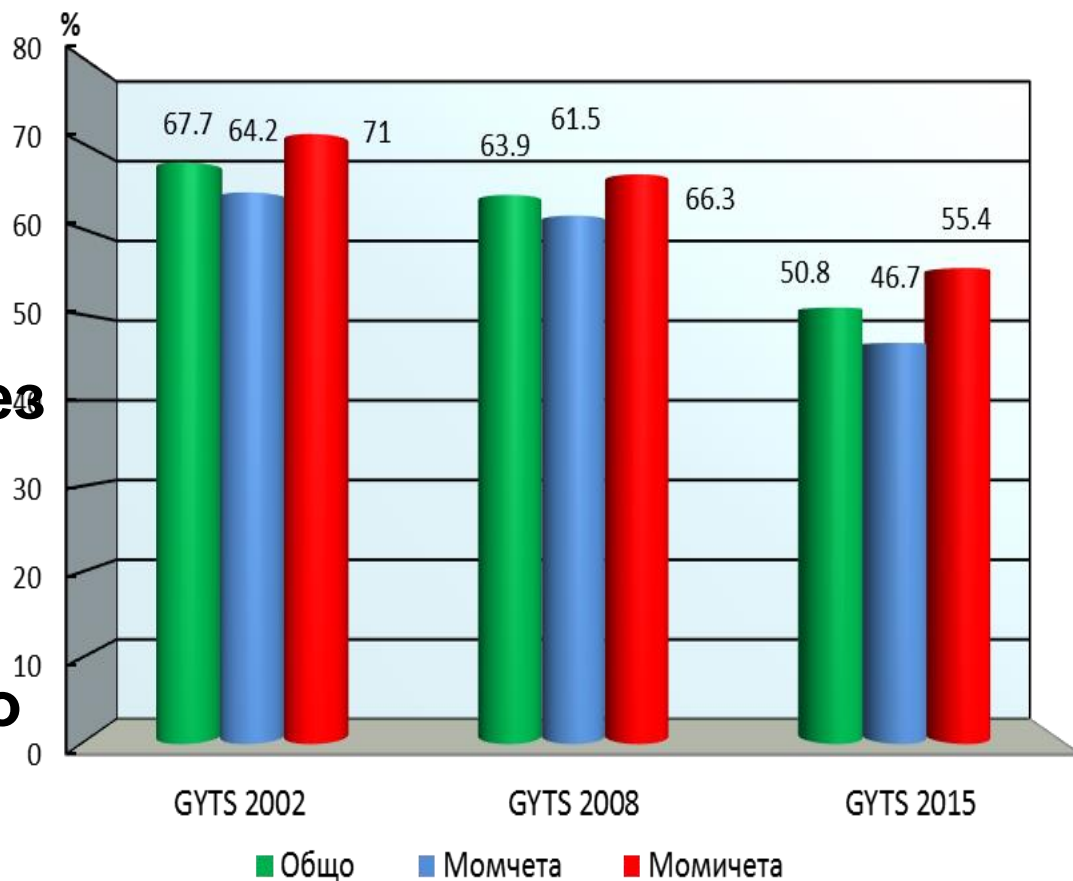

Пасивно тютюнопушене - в дома

През първите два етапа на проучването около 2/3 от учениците са изложени на тютюнев дим втора употреба в дома си (67.7% през 2002 г срещу 63.9% през 2008 г).

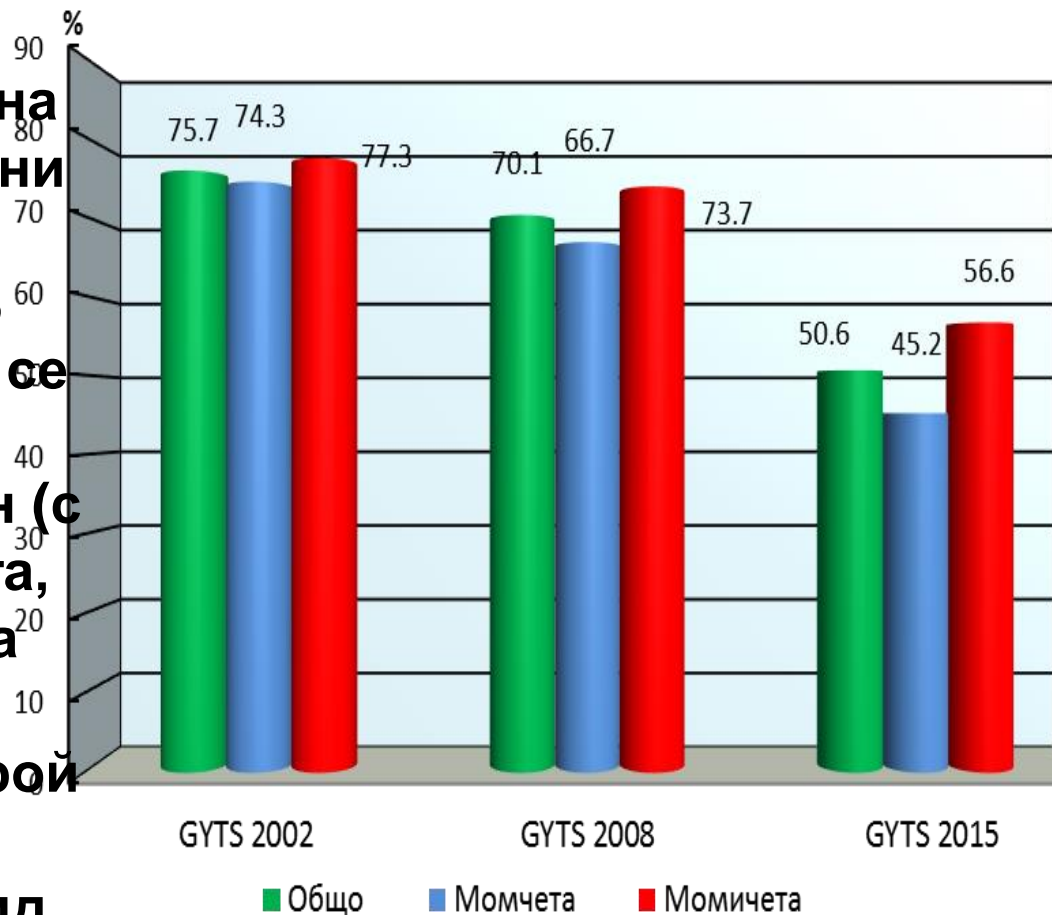
Броят им през 2015 г. намалява статистически значимо с 16.9 пункта спрямо 2002 и 13.1 пункта спрямо 2008 г.

Пасивно тютюнопушене – обществени места

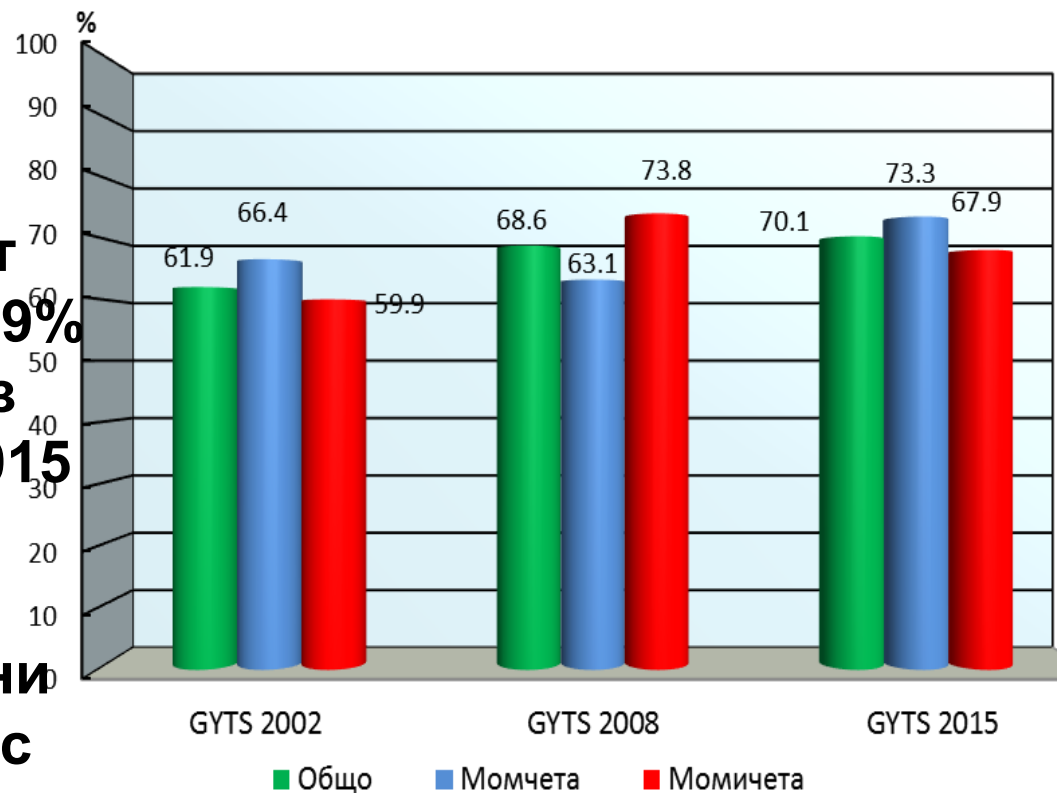
Между първите два етапа на GYTS се отчита незначително намаление от 5.6% на броя на учениците, пасивни пушачи в закрити обществени места. (75.7% срещу 70.1%). През 2015 г се отчита рязък спад на експонираните по изразен (с 21.5 пункта) при момчетата, отколкото при момичетата (със 17.1 пункта). Въпреки, това, техният брой (50.6%) е неприемливо висок, като се има предвид, че пълна забрана е въведена още през 2012 г.

Достъпност и набавяне на цигари

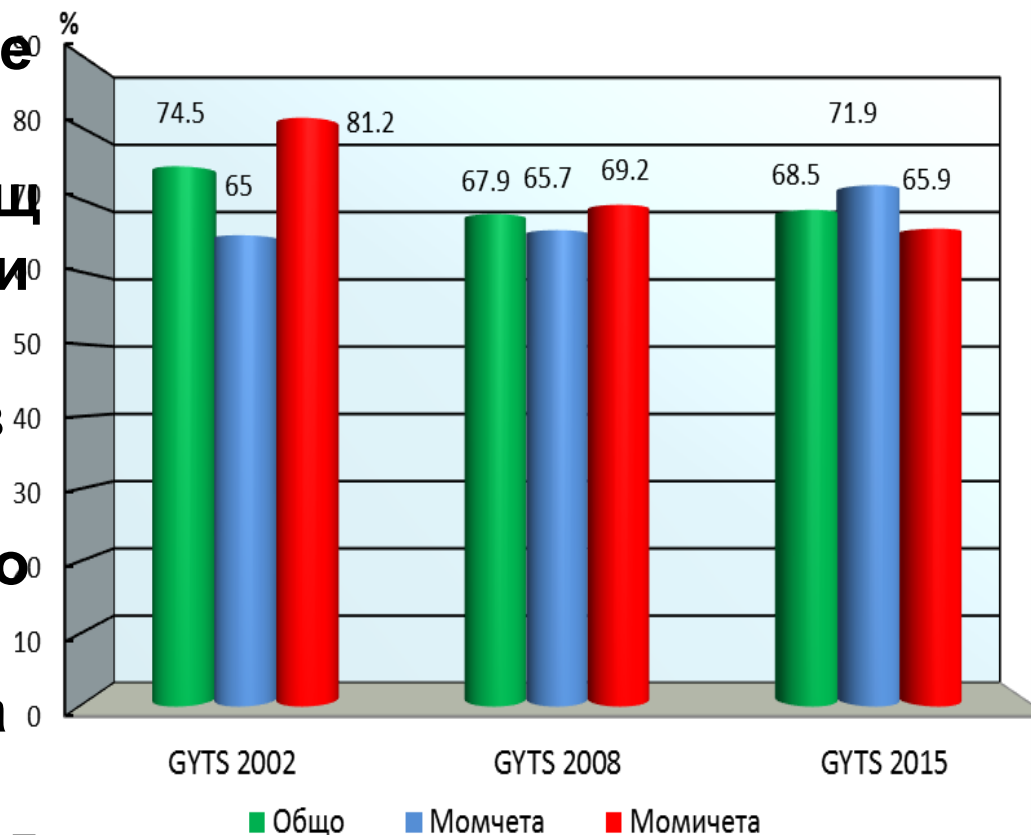
Сравнителните данни показват постоянно нарастване на показателите по този индикатор в смисъл на “закупуване на цигари от търговски обект” - от 61.9% през 2002 г на 68.6% през 2008 г и до 70.1% през 2015 г). На последните два етапа от проучването промените са по-изразени при момчетата (с 10.2%) с незначим намаление при момичетата (с 3. 9% за същия период)

Достъпност - безпроблемно купуване на цигари независимо от възрастта

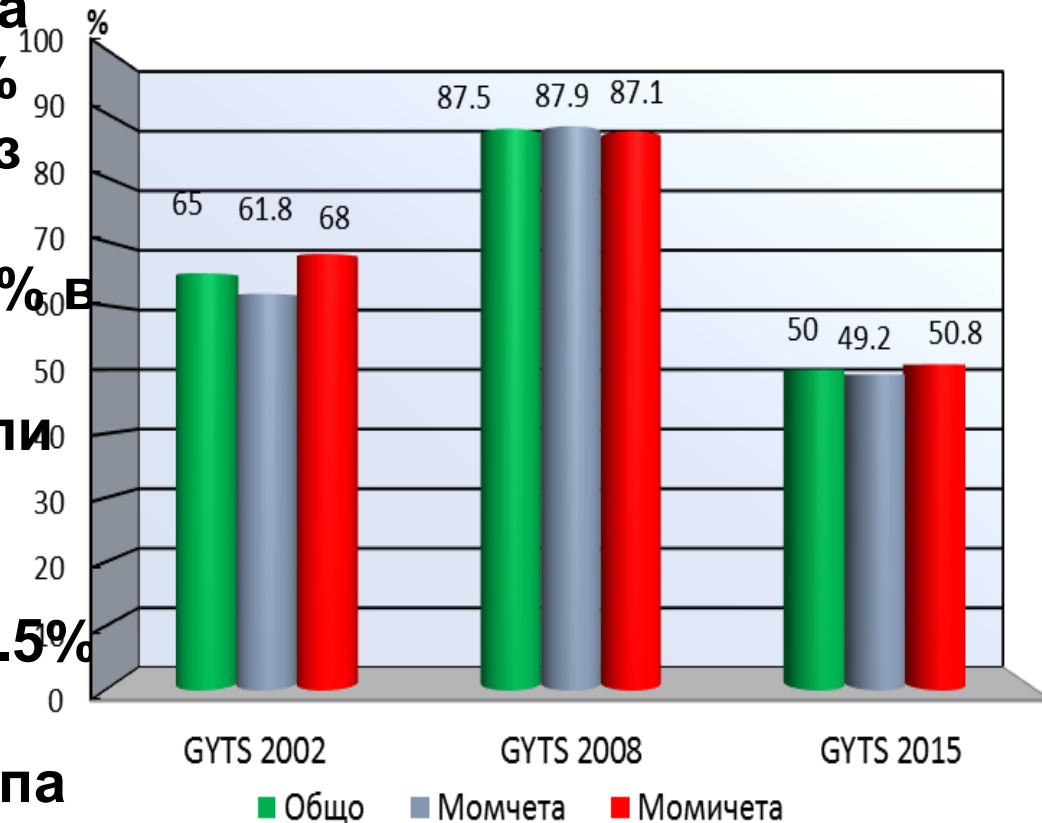
След незначимо първоначално понижение от 74.5 % през 2002 г на 67.9% през 2008 г, дължащо се на 15-пунктов спад при момчетата (от 81.2% през 2002 г на 65.7% през 2008 г), делът на учениците, безпроблемно купуващи цигари независимо от възрастта си, остава стабилен във времето с 68.5% през 2015 г за цялата извадка и без значими разлики по пол.

Медии - послания в медиите против тютюнопушенето

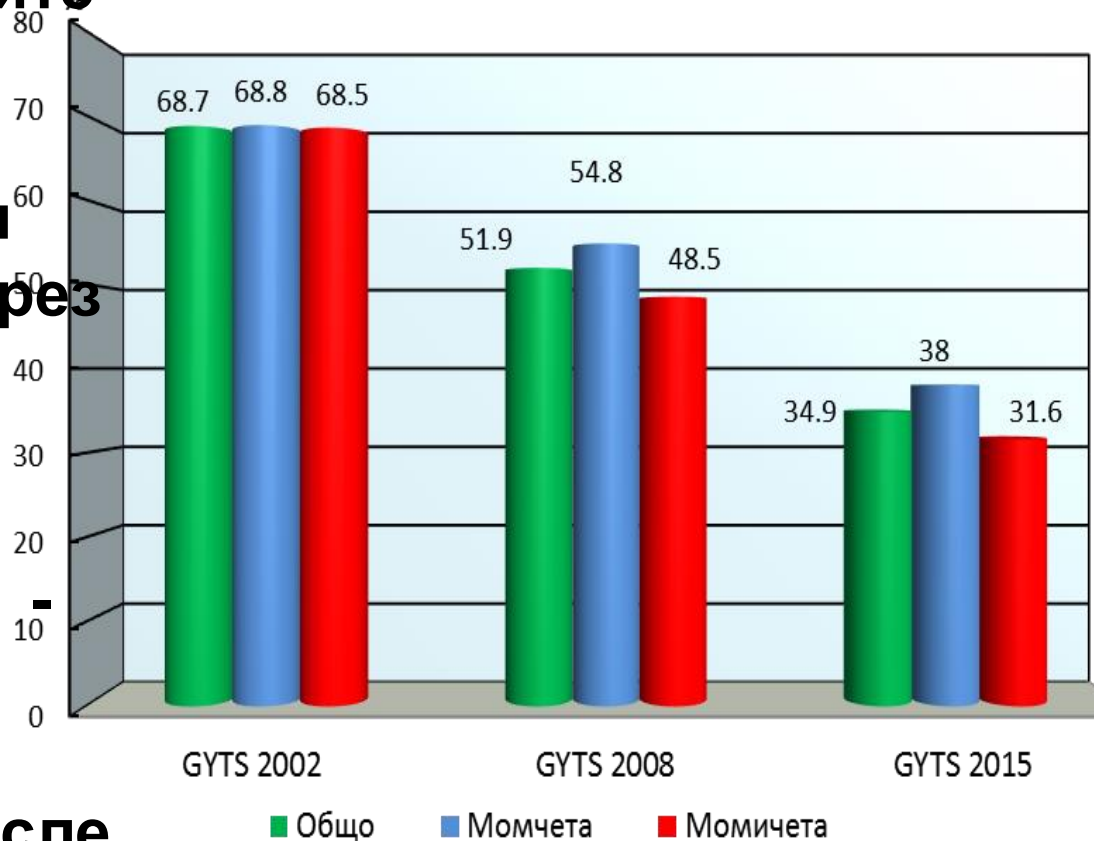
След „вдъхновяващ“, прогрес от около 23% между първите два етапа на проучването (от 65.0% през 2002 г до 87.5% през 2008 г) изненадващо се установява спад от 37.5% в дела на учениците, заявили, че са забелязали послания против тютюнопушенето в различните медии, от 87.5% на 50.0% през 2015 г съответно. И в трите етапа на проучването не се установяват разлики между момчета и момичета

Медии - послания срещу тютюнопушенето на спортни и обществени събития

След висока изходна позиция на забелязаните послания срещу тютюнопушенето на спортни и обществени събития през 2002 г, през следващите етапи на проучването се наблюдава изразена низходяща тенденция от 68.7% през 2002 г техният дял спада с 16.8% през 2008 г, а после с още 18%, и през 2015 г. като достига 34.9%

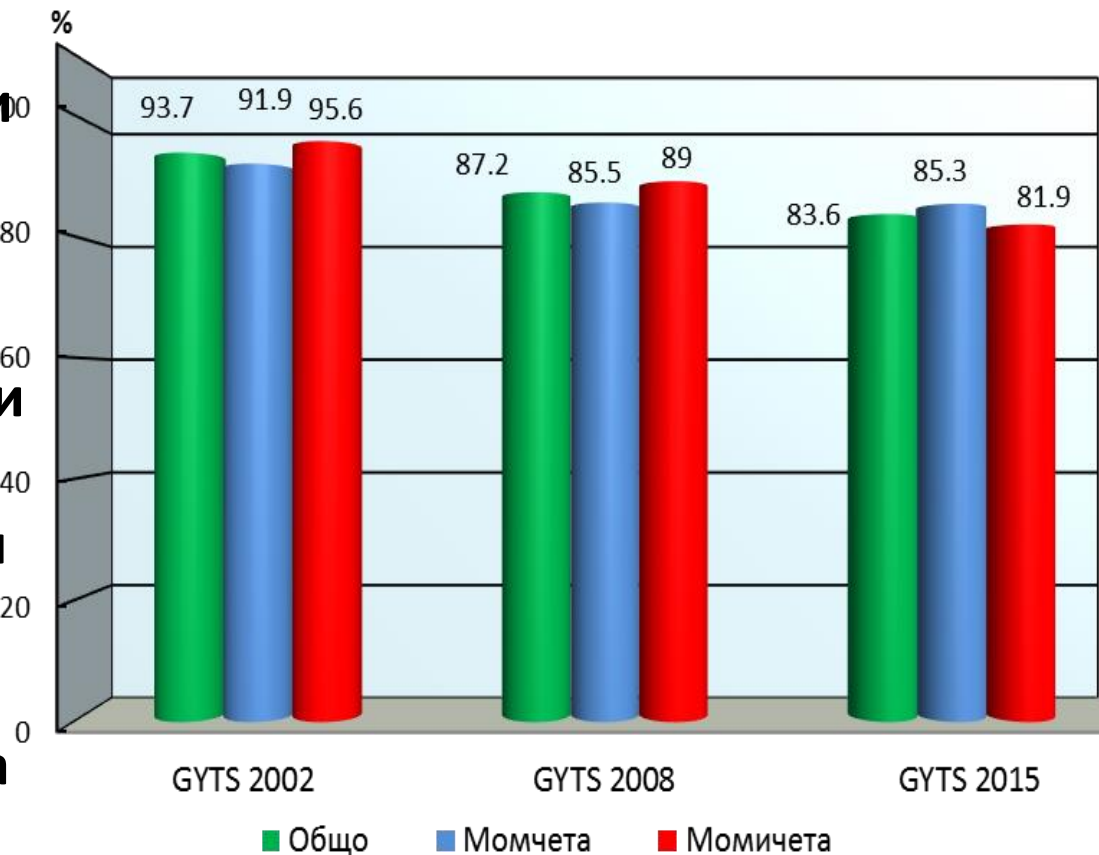

Реклама на тютюневата изделия - по телевизията, във видео или филм

При проучването през 2015 г, броят на учениците, наблюдавали употреба на тютюневи изделия по телевизията, във видео или филм, е значитимо по-нисък от този през 2002 и 2008 гг (83.6 % при съответно 93.2 % и 87.2 %).

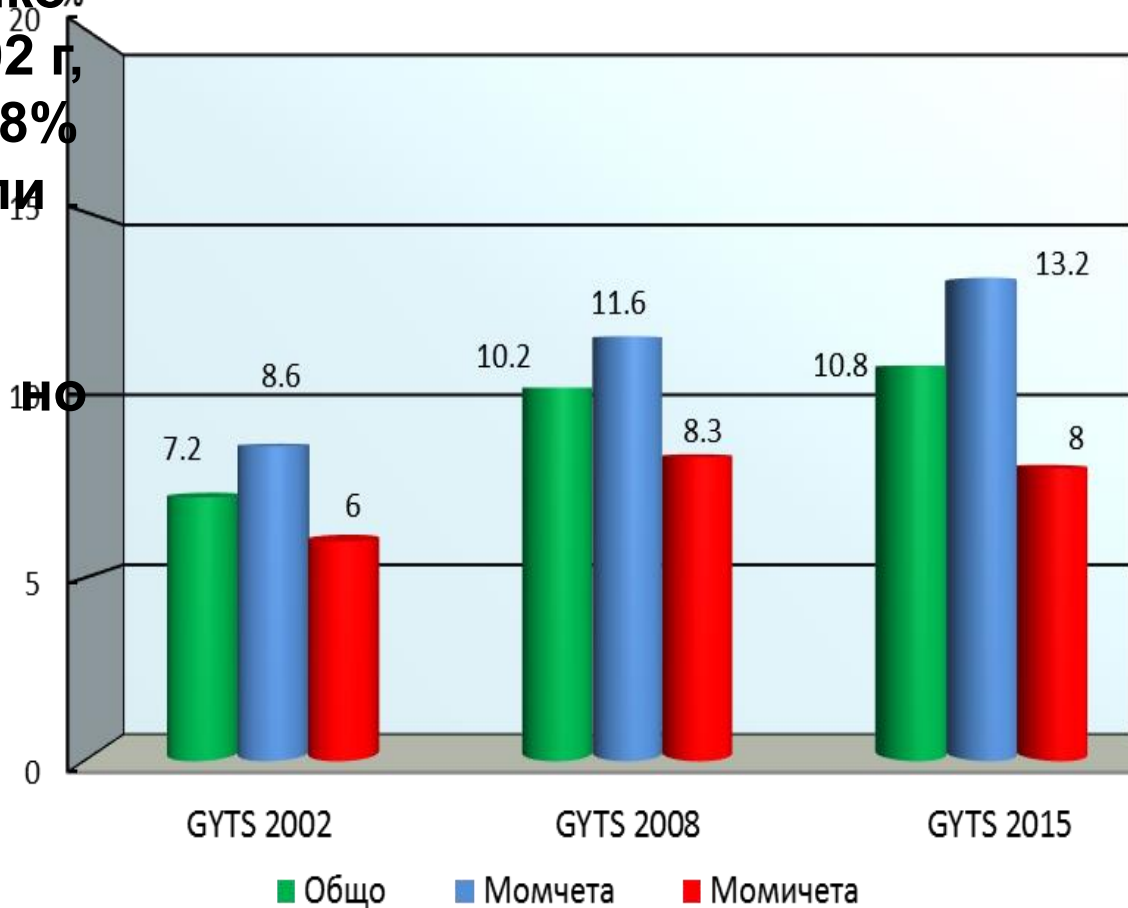
През 2015 г. момчетата изпреварват момичетата със същите 4 пункта, с които са изоставали през първите два етапа

Реклама - предложение за безплатна цигара от представител на тютюнева компания

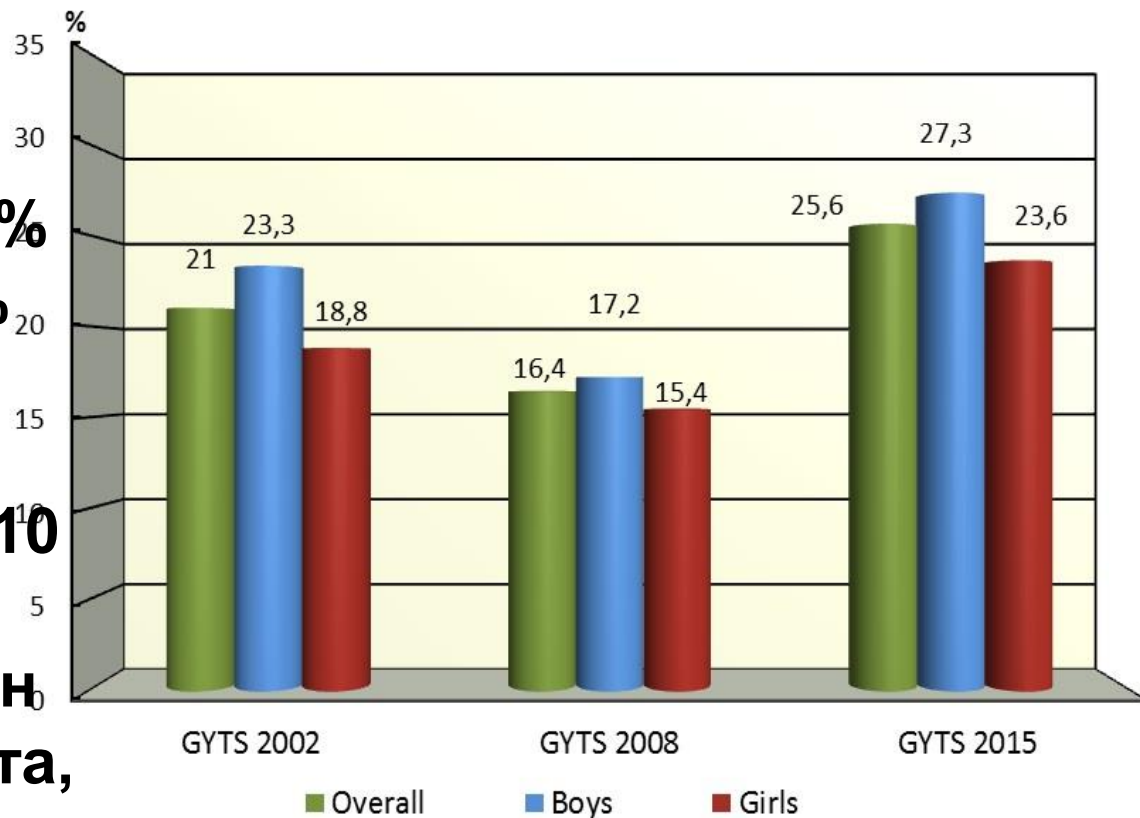
На всеки от етапите на GYTS относително малко ученици (7.2% през 2002 г, 10.2 % през 2008 г и 10.8% през 2015 г) са получили предложение за безплатна цигара, като разликите по пол леко, но незначимо нарастват, достигайки максимума през 2015 г, когато момчетата (13.2%) изпреварват момичета (8.0%), почти буквално възпроизвеждайки резултатите от проучването през 2008 г

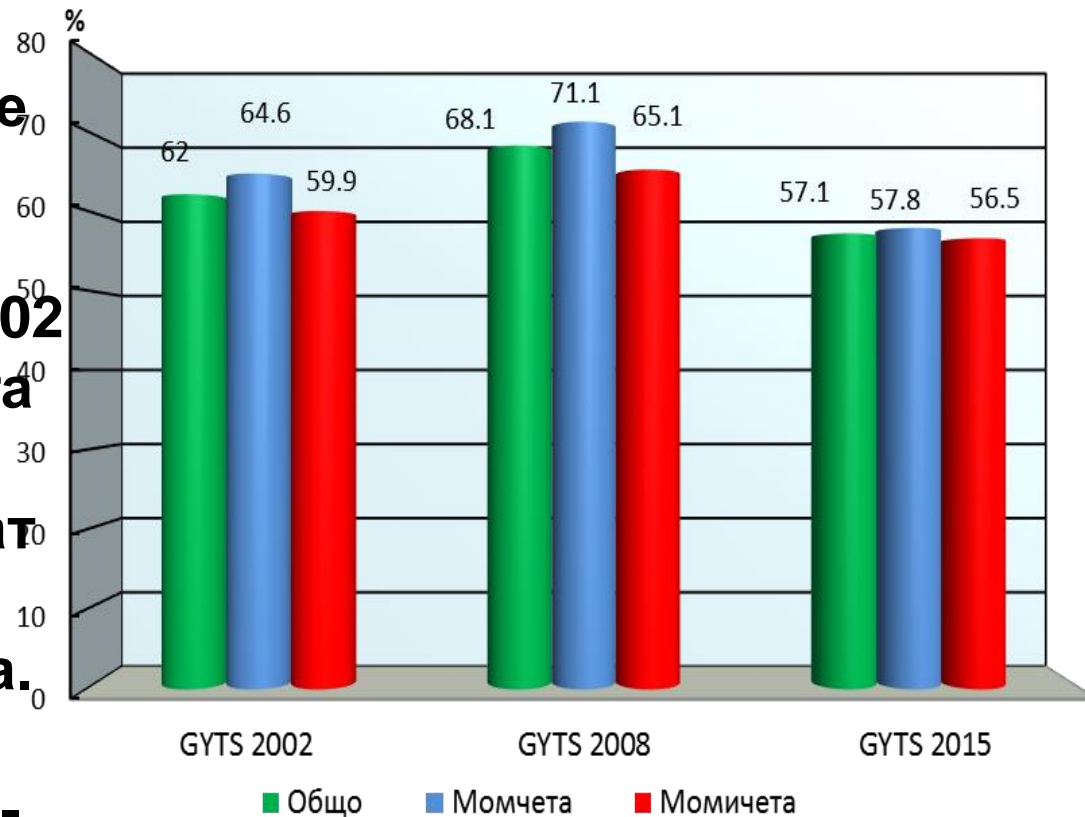
Реклама - притежаването на предмет с лого на тютюнево изделие

Следва да се отбележи, че след първоначален незначим спад с по-малко от 5% (от 21.0% през 2002 г на 16.4 % през 2008 г), се наблюдава обрат и нарастване с почти 10 пункта 25.6% през 2015 г . Особено явен скокът при момчетата, макар разликите да не са статистически значими

Познания и нагласи

Относителният дял на учениците, убедени, че чуждият цигарен дим е вреден за здравето им, е най-висок през 2008 г (68.1%), и значитимо превишава този през 2002 г (62.2%), като през двата етапа на проучването момчетата демонстрират по-добри познания в сравнение с момичетата. Най ниско е нивото на индикатора през 2015 г. - 57.1%, с почти еднакви нива при двата пола.

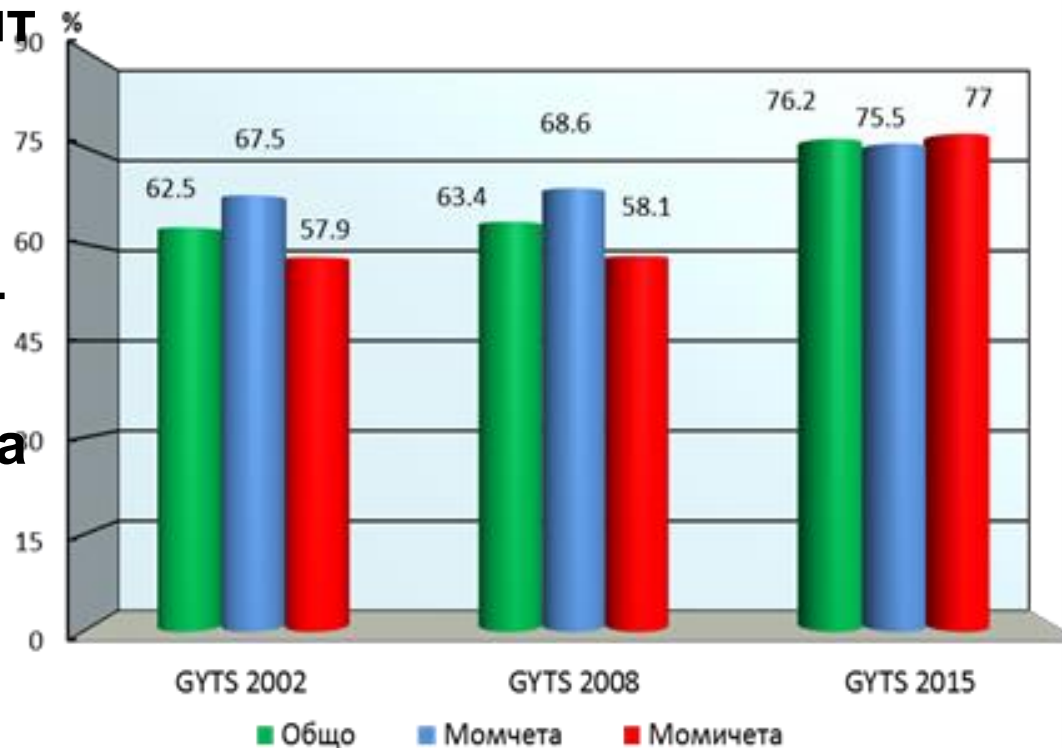

Познания и нагласи - подкрепа за тоталната забрана

През първите два етапа от GYTS, България около $\frac{3}{4}$ от учениците подкрепят забраната за пушене на закрити обществени места, като момчетата незначимо преобладават над момичетата.

През 2015 г тази подкрепа нараства и 1.2 пъти повече ученици одобряват пълната забрана. Това мнение споделят с 2 пункта повече момичета, отколкото момчета

GYTS, България 2015 - Други тютюневи изделия - наргиле

- ❑ Резултатите от GYTS, Bulgaria-2015 показват, че повече от една трета от настоящите пушачите на цигари са *експериментирали с наргиле* (36.2%), без установени разлики по пол (по 36.1% и за двете групи).
- ❑ Сред учениците на възраст 15 години техният дял е почти два пъти по-голям (43.3%), отколкото в групата на 13-годишните (24.5%).
- ❑ В София делът на учениците, опитвали наргиле, е значимо по-голям (49.0%), отколкото в другите региони на страната (33.6%) ($P < 0.05$).

GYTS, България 2015 - Други тютюневи изделия - наргиле

- ❑ Около една пета от експериментиралите са *настоящи пушачи на наргиле* (16.9%), със сходен дял при двата пола - 17.2% при момчетата и 16.5% при момичетата.
- ❑ Настоящите пушачите на наргиле сред 15-годишните са два пъти повече (20.6%), отколкото сред 13-годишните (10.9%).
- ❑ Налице е трайна тенденция за нарастване на броя на пушещите наргиле при прехода от юношеството към млада възраст (до 23.2% сред 20 – 24-годишните) с последващ спад при по-възрастните индивиди.

GYTS, България 2015 - Други тютюневи изделия - наргиле

- ❑ От друга страна изключително обезпокоителен е фактът, че **10.9% от никога не употребявалите тютюневи изделия ученици** са опитвали да пушат наргиле - двукратно повече момчета сравнение с момичета (14.8% срещу 7.3%) и най-много сред тези на 14-години.
- ❑ От експериментиралите с наргиле **непушачи**, **4.1% са редовно употребяващи** в момента на изследването (5.6% момчета и 2.2% момичета). Най-много са пушачите на наргиле се установяват сред 14-годишните (5.6% срещу 1.5% от 13-годишните и 4.4% от 15-годишните).
- ❑ Тези данни са в подкрепа на редица проучвания, сочещи наргилето като „входна врата“ към употребата на цигари и други конвенционални тютюневи изделия.

GYTS, България 2015 - Други тютюневи изделия – електронни цигари

- Резултатите от проучването GYTS, 2015 г показват, че електронните цигари са много популярни сред подрастващите, включително сред непушачите - 87.7% от всички 13-15 –годишни ученици са чували за електронната цигара.
- Трима от всеки десет настоящи пушачи са **опитвали електронна цигара**, дори и за едно- две дръпвания (31.0%). Една трета от експериментиралите са **настоящи пушачи на електронни цигари (10.8%)** без разлика по пол и възраст и регион.

GYTS, България 2015 - Други тютюневи изделия – електронни цигари

- Резултатите показват, че 3.8% от учениците **никога не пушили цигари**, употребяват в момента на проучването електронна цигара, като съотношението момчета – момичета е 5:1, а употребата на електронна цигара е най-разпространена сред 14-годишните (4.9%).
- Употребата на електронна цигара от **децата непушачи** е също така обезпокоителна, защото съществуват данни, че, употребявана от непушачи на тази възраст, електронната цигара увеличава риска от пропушване на цигари и други тютюневи изделия за пушене преди достигане на пълнолетие.

Съответствие на получените резултати с РККТ и MPOWER

Данните от проучването GYTS са решаващи за оценяване на напредъка в успешното прилагане на РККТ и MPOWER.

Те осигуряват изчерпателна информация по основните показатели, свързани с различните положения на мерките в РККТ на СЗО и MPOWER, помагайки да бъде оценена ефективността на политиката за контрол на тютюна с цел защита на младите хора от тютюнев дим.

MPOWER

За да подпомогне страните при изпълнение на задълженията им по РККТ, през 2008 г СЗО разработва MPOWER, оперативен набор от шест мерки, ДОКАЗАНО намаляващи употребата на тютюн и спасяващи човешки живот:

- **M - Проследяване на употребата на тютюн и на стратегиите за превенция**
- **P - Защита на хората от тютюнев дим**
- **O - Предоставяне на помощ за отказване**
- **W - Предупреждаване за опасностите от тютюнопушенето**
- **E- Прилагане на забраните за реклама, промоции и спонсориране от тютюневи компании**
- **R- Повишаване на акциза върху тютюна**

Съответствие на получените резултати с РККТ и MPOWER

Участието на България в проучването GYTS е пряко свързано с първия компонент на MPOWER относно НАБЛЮДЕНИЕ НА УПОТРЕБАТА НА ТЮТЮН. Освен това установените от проучването GYTS факти са съществени от гледна точка на няколко други положения на РККТ, засягащи ролята на здравните професионалисти, училищния персонал и комплексната политика на училището за контрол на тютюна. На останалите положения и мерки от MPOWER съответстват следните данни:

Съответствие на получените резултати с РККТ- и MPOWER -ЗАЩИТА НА ХОРАТА ОТ ТЮТЮНЕВ ДИМ

Съществува тенденция за значимо намаляване на пасивното тютюнопушене при учениците от провеждането на първите етапи от проучването GYTS в България насам, през 2002 и 2008 гг, макар броят на подложените на пасивно тютюнопушене ученици все още да е неприемливо висок. Данните ни показват, че през 2015 г половината от учениците (50.6%) са съобщили за пасивно тютюнопушене на различни места. Независимо от факта, че отношението и поведението спрямо пасивно тютюнопушене се променя, процесът все още е много бавен. Повече от седем от десет ученика (76.2%) подкрепят пълната забрана за тютюнопушене на закрити обществени места, близък е и процентът на подкрепилите я пълнолетни граждани в Националното проучване на факторите на риска за здравето сред населението на Р България през 2014 година.

Съответствие на получените резултати с РККТ- и MPOWER - ПРЕДЛАГАНЕ НА ПОМОЩ ЗА ОТКАЗВАНЕ ОТ ПУШЕНЕ

Само малка група настоящи пушачи (12.0%) са получили професионална помощ или съвет за спиране на тютюнопушенето, макар че желание за това са изразили 48.1%, а 61.9 % са опитвали да се откажат през последните 12 месеца.

Общопрактикуващите лекари, педиатрите и училищните здравни звена, отговорни за проследяване здравето на децата, трябва да бъдат много по-добре осведомени за разпространението на тютюнопушенето сред тях, и допълнително обучавани, как по подходящ начин при всяко посещение да ги питат за пушенето, като помагат за постигане на най-добри резултати при отказването.

Въвеждането на компютърни или интернет-базирани интервенции, както и на приложения за GSM би осигурило гарантиран достъп до тях на голям процент от младите хора. Реализацията им не е скъпа и те, вероятно, биха се харесали на младите хора.

Съответствие на получените резултати с РККТ- и MPOWER - ПРЕДУПРЕЖДАВАНЕ ЗА ОПАСНОСТИТЕ ОТ ТЮТЮНА

През последната година само на 53.1% от учениците им е било говорена в клас за опасностите от тютюнопушенето. Това е с около 10 пункта по-малък дял от този, установен на предишните етапи на проучването GYTS през 2002 и 2008 г. По наша преценка, необходимо е да се провеждат повече обсъждания в час на теми не само здравните рискове от тютюнопушенето, но и за причините за пушене при децата, както и начините за отказване.

Утвърждаването на здравословен начин на живот трябва да започва много отрано.

Налице е необходимост и от повече базирани на доказателствата медийни кампании, включително и в интернет, които да продължат да предупреждават населението за здравните рискове от употребата на тютюн.

Съответствие на получените резултати с РККТ- и MPOWER - ПРИЛАГАНЕ НА ЗАБРАНИТЕ ЗА РЕКЛАМА И ПРОМОЦИЯ

Почти две трети от учениците (63.2%), посетили търговски обекти за продажба на цигари, са забелязали реклама на тютюневи изделия. Процентът ученици, гледали телевизия, видео или филми през последните 30 дни, и наблюдавали в тях употреба на тютюневи изделия, е много по-висок (83.6%).

Рекламата на тютюневите изделия в търговските обекти не е забранена в ЗТТИ. Там, както по телевизията (филмите, представящи пушещи актьори и „герои“ в реалити форматите), в момента, независимо от възрастта на аудиторията, тютюневи изделия се рекламират съвсем законно.

Пряката и непряка реклама и промоцията на тютюневи изделия, в съчетание с относително високата възприемчивост на непушачите към нея (34.8%), открито подкопават усилията на общественото здравеопазване, тютюнопушенето да бъде превърнато в обществено неприемливо поведение.

Съответствие на получените резултати с РККТ- и MPOWER - ПОВИШАВАНЕ АКЦИЗА НА ТЮТЮНЕВИТЕ ИЗДЕЛИЯ

Българското правителство планира постепенно повишаване на акциза за на тютюневите изделия. Повече от половината ученици са добре информирани за цените, като съобщават, че средната цена е между 2.5 и 5 евро. Учениците – настоящи пушачи, редовно и безпрепятствено си купуват цигари на тази цена.

Повишаването на акциза би могло да намали желанието на при младите хора да експериментират с тютюневи изделия както и превръщането на експеримента в траен модел на поведение.

Също така, обаче е възможно преминаването към по-широко използване на социалните и контрабандни канали за набавяне на тютюневи изделия да позволи на учениците да преодолеят повишаването на акциза и съответно цените.

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

- Получените резултати доказват, че въпреки промените в политиките за контрол на тютюна в България, пушенето при децата остава сериозен и приоритетен проблем на общественото здравеопазване.
- Данните от проучването 3-те етапа на GYTS в България очертават абсолютната необходимост от разработване и прилагане на качествено нови подходи и превантивни програми още в най-ранна училищна възраст, за да не бъде допуснато инициращото експериментирание с цигари или поне максимално да се отложи пропушването, като на желаещите да се откажат пушачи се оказва максимална подкрепа.

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

- Усилията за контрол на тютюна трябва да се съсредоточат върху прилагането и изпълнението на вече съществуващи политики, като допълнителни усилия се положат за разработка на нови програми за контрол на тютюна.**
- Те трябва да са широкообхватни, комплексни, да отчитат джендърната специфика и да са насочени към различни възрастови групи.**

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

- Интервенциите срещу пушенето при подрастващите трябва да се осъществяват в синхрон с други доказано ефективни методи за контрол на тютюна (ценова политика за цигари и други тютюневи изделия, регулаторен подход, стриктно прилагани забрани за тютюнопушене, задължително здравно образование).**
- Насърчаването на младите пушачи да се откажат, заедно с превенция на пропушването при основното мнозинство на силно възприемчивите непушачи може да стане съществена първа стъпка в тази посока.**

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

- Необходимо е въвеждането на ефективни интервенции на семейно ниво, целящи да подготвят родителите за поддържане на свободни от тютюнев дим домакинства, отрано да зложат очаквания за непропушване и да изграждат у децата си умения за устояване срещу влиянието и натиска на връстниците.**
- Родителите трябва да ограничават контактите на подрастващите с медии за възрастни и да използват съвместното гледане на телевизия за обсъждане на това, как екранният образ на пушенето влияе върху поведението на децата.**

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

- ❑ **Необходима е съвместна работа с Министерството на образованието за широко включване, във всички класове на основното и средно училище, на ефективно образование по проблемите на тютюнопушенето, основано на предварителна и системна оценка на потребностите, нови, партиципативни обучителни методи и подход „връстници за връстници“, едновременно с изграждане на подкрепяща среда и постоянна обратна връзка за ефективността на програмата.**

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

- Наложително е разработването и прилагането на комбинирана стратегия за стриктно прилагане на забраната за продажба на тютюневи изделия на непълнолетни и незаконната търговия с цигари чрез повишаване на осведомеността за нормативната уредба и основанията за нея, лобиране за това сред обществеността и съответните агенции да подкрепят принципите ѝ и да започнат да преследват и наказват нарушителите на закона.**

Благодаря вниманието!

<http://www.ncpha.government.bg>

Бул. "Акад. Иван Гешов" 15
1431 София
България